

Рецензія

ЖИТТЯ/БУТТЯ ЛАЗАРЯ БАРАНОВИЧА

(Матушек О. Ю. Проповіді Лазаря Барановича в дискурсу українського бароко. – Харків : Майдан. – 2013 р. – 360 с.)

Духовні скарби України стають, без сумніву, одним із вагомих напрямків вивчення широким колом сучасних гуманітаріїв: істориків, філософів, літературознавців, мовознавців. Поряд з ними до цього феномену звертаються богослови, теологи, ієрархи церкви. Ми стаємо свідками процесу в аналізі складних процесів духовного життя України в минулому і сьогодні. Саме така тенденція спостерігається у монографії О. Ю. Матушек, що присвячена Лазарю Барановичу – архієпископу Чернігівському й Новгородсько-Сіверському, який постає в дослідженні як проповідник, пастир, оратор, богослов, філософ, а в більш широкому контексті як формальний і неформальний лідер Київської митрополії, що формував новий адміністративний і духовний центр Київської митрополії. Не випадково вітчизняний історик філософії В. Шевченко зазначав, що Л. Баранович був головою та керівником патріотичного гуртка письменників Києво-Чернігівського осередку. Не можна не погодитися з точкою зору авторки, що Лазар Баранович був не просто талановитим представником культури Бароко в Україні, лідером Київської православної митрополії, освіченою й енергійною людиною свого часу, але й талановитим організатором. Він був одним з тих, хто заклав основи барокового проповідницького дискурсу, як для України, так і для православних слов'янських церков (російської та сербської). О. Ю. Матушек на сторінках своєї монографії подає його багатогранний і багатозначний портрет. Саме ця обставина, на мою думку, дозволила авторці використати в аналізі письменницької, літературної діяльності Л. Барановича досить широке коло дослідницьких стратегій, а саме: авторства, гіперкомунікації, ідентичності, дискурсу, людини, наративу і т.д. Означені дослідницькі стратегії дають можливість визначити особливості композиції проповідей Л. Барановича, зображення святих у його проповідницькому дискурсі, концепцію людини, функції проповідей, слово Боже у проповідях. Зовсім новим напрямком у дослідженні літературних та проповідницьких надбань Лазаря Барановича є їх аналіз у контексті віртуального рецепієнства.

Авторський погляд присутній і в дихотомії минуле/сучасне бачення спадщини Л. Барановича. Він поданий в таких аспектах: «Образ Лазаря Барановича в українському літературному та мистецькому дискурсі другої половини XVII століття». Ретельний аналіз сучасного тлумачення проповідей Л. Барановича дозволив дослідниці зазначити, що сучасні українські літературознавці звертали увагу на композицію, стиль, риторичне наповнення та джерела проповідей Лазаря Барановича, а рідше – на способи тлумачення в них Святого Письма. Ось чому в монографії О. Матушек головна увага приділяється саме образу святих у проповідницькому дискурсі Лазаря Барановича.

О. Матушек підкреслила в цьому контексті важливий момент: «Фактично кожен святий у Лазаря Барановича був зразком для наслідування для певної соціальної групи: святі – князі, царі – гетьманом та старшині, святителі – митрополитами, єпископами та священниками, преподобні – ченцям». Дослідниця обстоює думку, що проповіді Лазаря Барановича являли собою сценарій поведінки духовного лідера або звичайної людини у повсякденному житті й в конкретних суспільних ситуаціях.

У контексті проповідей Лазаря Барановича авторка звертається і до такої теми, як концепція людини. Дослідниця зосереджує увагу на двох модусах життя людини: в інтерпретації Лазаря Барановича; на двох екзистенціях: гріх і смерть, доводить, що проповідник дотримувався думки, що кожна людина позначена печаттю первородного гріха, який походить із часів Адама. Цей гріх змивається хресною смертю Христа, церковними засобами спасіння стають таїнства, молитви й віра в Христа. У цьому аналізі О. Матушек

звертається до концепту «Біблійної антропології», який на жаль ще не знайшов свого висвітлення, як в літературних, так і в філософських та богословських студіях сучасності. Біблійна антропологія дає можливість розглянути роль духовного досвіду в формуванні способу буття людини у світі. І цю думку слід було б розвинути, бо вона має евристичну цінність, як засіб орієнтації людини в ціннісно-смысловому Універсумі. Для Лазаря Барановича «Універсум» або картина світу відповідає колективній людині, сформованій православною церквою, для якої автор знаходить барокову форму. Головним засобом формування картини світу в історичну епоху XVII століття була безумовно проповідь.

Зміст монографії О. Матушек продовжує висвітлення одвічного дискурсу література/філософія. І з цієї настанови не випадковим є звернення до філософського та богословського питання творчості Лазаря Барановича.

Хочу звернути увагу на досить значну дослідницьку лінію в монографії О. Матушек. Її сенс в тому, що це – літературно-філософська студія. Література та філософія у ній настільки перехрещуються, що виокремлювати кожну з них є недоцільним. Чому? Проповіді Лазаря Барановича, і це досить вдало подано О. Матушек, є різновидом буття філософії XVII століття, бо філософія в ці часи розумілася як любов мудрість. І проповіді Л. Барановича насамперед являли себе саме в такому розумінні філософії. І ось чому вважаємо недоцільним розглядати проповідницьку творчість Лазаря Барановича, застосовуючи принцип або/або до її літературно-філософського змісту. І у цьому зміст монографії свідчить про це, присутнім є принцип і/і. літературна, філософська, проповідницька творчість Лазаря Барановича маніфестує себе як духовна цілісність, як така єдність інтелектуальної праці, із змісту якої не можливо виокремити одну із означених складових. На мою думку, ця обставина стала однією з причин не досить плідного дослідження спадщини Лазаря Барановича. Монографія О. Матушек стала новим творчим кроком в аналізі життя/буття Лазаря Барановича. Безсумнівно, вона буде цікава літературознавцям, філософам, богословам, оскільки повертає до сьогодення духовні скарби і допомагає досягнути історичну пам'ять і долю української культури.

кандидат філософських наук,
професор Деніско Л. М.